

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI,
FACULTATEA DE STUDII EUROPENE
ȘCOALA DOCTORALĂ „PARADIGMA EUROPEANĂ”**

**PROCESUL DE DEZVOLTARE ȘI MODERNIZARE A
ROMÂNIEI ÎN AGENDA ÎNTÂLNIRILOR LA NIVEL
ÎNALT ROMÂNNO-ITALIENE ÎN PERIOADA 1965-1981**

CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:

Prof. univ. dr. Nicolae Păun

DOCTORAND

Maria-Ioana Rus

CLUJ-NAPOCA

2023

CUPRINS

INTRODUCERE	3
1. RETROSPECTIVĂ ISTORICĂ A RELAȚIILOR DIPLOMATICE ROMÂNNO-ITALIENE ÎN SECOLUL XX (1918-1965)	18
1.1 RELAȚIILE ROMÂNNO-ITALIENE ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL. CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS.....	18
1.2 TRATATUL DE PRIETENIE ȘI COLABORARE DINTRE ROMÂNIA ȘI ITALIA. RATIFICAREA TRATATULUI PRIVIND BASARABIA.....	25
1.3 NOUL PACT DE ORGANIZARE A MICII ÎNȚELEGERI (1933). ATITUDINEA ITALIEI FAȚĂ DE NOUA GRUPARE	29
1.4 POZIȚIA ROMÂNIEI FAȚĂ DE PROIECTUL ITALIAN AL „PACTULUI CELOR PATRU” (1933).....	33
1.5 ROMÂNIA ȘI PACTUL ÎNȚELEGERII BALCANICE (9 FEBRUARIE 1934)	36
1.6 ROLUL LUI NICOLAE TITULESCU ȘI PROBLEMA CONFLICTULUI ITALO-ETIOPIAN (1935-1936).....	40
1.7 RELAȚIILE BILATERALE ÎN ANII 1938-1940 ȘI DICTATUL DE LA VIENA.....	45
1.8 RELAȚIILE ROMÂNNO-ITALIENE ÎN PERIOADA 1948-1955	52
1.9 RELANSAREA RELAȚIILOR POSTBELICE DINTRE ROMÂNIA ȘI ITALIA (1955-1959)	58
1.10 DESTINDEREA ȘI DEZVOLTAREA RELAȚIILOR POLITICO-DIPLOMATICE PÂNĂ LA MIJLOCUL ANILOR '60. RIDICAREA LEGAȚIEI ROMÂNIEI ȘI A ITALIEI LA RANG DE AMBASADĂ.....	68
2 RELAȚII POLITICO-DIPLOMATICE ROMÂNNO-ITALIENE ÎN PERIOADA 1965-1981. OPORTUNITĂȚI DE COLABORARE. PRIMELE CONTACTE	73
2.1 INIȚIEREA CONTACTELOR POLITICO-DIPLOMATICE BILATERALE (1966 - 1968).....	78
2.2 PROGRESE POLITICO-DIPLOMATICE, ECONOMICE ȘI CULTURALE ÎN RELAȚIILE ROMÂNNO-ITALIENE (1968 - 1973)	91
2.3 MENȚINEREA CONTACTELOR BILATERALE (1973 - 1981).....	120
3 DIPLOMAȚIE ECONOMICĂ ROMÂNNO-ITALIANĂ.....	150
3.1 SCHIMBURI COMERCIALE ROMÂNNO-ITALIENE.....	159
3.2 COOPERARE ECONOMICĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ	170
CONCLUZII.....	192
ANEXE.....	196
BIBLIOGRAFIE.....	249

CUVINTE CHEIE: relații politico-diplomatice româno-italiene, cooperare politică, culturală și economică, probleme internaționale, diplomație economică, vizite oficiale

REZUMAT:

Studiul de față își propune să identifice, din perspectiva celor două sisteme politice și ideologice despărțite de Cortina de Fier, evoluția relațiilor bilaterale româno-italiene, procesul de detensionare dintre cele două state europene, modul cum a iradiat modelul italian în societatea românească și măsura în care a contribuit la dezvoltarea și modernizarea acesteia. În egală măsură, vor fi identificate anumite obstacole și vor fi explorate posibile soluții pentru un scenariu viitor al relațiilor, adaptat cerințelor unor societăți în continuă schimbare și dezvoltare.

O atenție deosebită este acordată momentelor istorice care au legat cele două popoare de origine latină, circumstanțelor ce au condus la deteriorarea și stagnarea relațiilor politice și diplomatice dintre statul român și cel italian odată cu încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, urmate de acțiunile întreprinse la începutul anilor '60 către normalizarea relațiilor bilaterale. Treptat, se vor evidenția principalele evenimente ce au marcat reinițializarea dialogului diplomatic constructiv dintre cele două țări, cu avantajele, dar și cu dezavantajele acestora, analizând în paralel și contextul geopolitic ce a favorizat dezvoltarea dialogului pe canalele oficiale între România și Italia.

Ce s-a adus nou în această cercetare este analiza unor teme/subiecte noi, care nu au mai fost sau au fost doar parțial abordate de către alți cercetători. În consecință, studiul de față urmărește ilustrarea evenimentelor politice semnificative ale diplomației italiene și române, având ca suport metodologic documente relevante din arhive (multe inedite), documente oficiale, discursuri politice sau intervenții, declarații publice ale diferiților lideri politici, telegrame transmise de ambasadori, urmărindu-se tematica consolidării relațiilor bilaterale de cooperare româno-italiene. Aceste informații din documentele oficiale au fost colectate în urma stagiilor de cercetare efectuate în arhivele românești și italiene.

Lucrarea de față se constituie pe baza unei analize multidisciplinare, acoperind domenii precum științele politice, istoria, relațiile internaționale și studiile europene, iar *contribuția* pe care aceasta o aduce domeniilor menționate este, în primul rând, îmbogățirea surselor de informare în domeniile menționate. S-a constatat o preocupare scăzută a cercetărilor pentru perioada anilor 1965-1981 și, totodată, lipsa unor cercetări aprofundate în cadrul unei teme legate de cooperarea româno-italiană. O altă contribuție importantă pe care cercetarea o aduce în societatea contemporană este aceea că, prin identificarea și analizarea modelelor din trecutul recent, se pot simula modele care pot aduce plus valoare celor din prezent.

De asemenea, studiul oferă o perspectivă complexă și aprofundată asupra principalelor interese de cooperare economică ce s-au reflectat pe agenda dezvoltării României și asupra caracteristicilor diplomatice româno-italiene, rezultate din cercetarea documentelor oficiale aflate în instituțiile publice și private ale celor două state.

Lucrarea de cercetare cuprinde trei capitole și urmărește evoluția relațiilor bilaterale româno-italiene, din punct de vedere politico-diplomatic în perioada amintită. Cele două state, legate de aceeași origine latină, au avut de-a lungul anilor episoade semnificative comune, dintre care amintim: intrarea în război de partea Antantei, poziția de neutralitate adoptată de către cele două state, preocupări comune pentru menținerea și recuperarea teritoriilor etc.

După încheierea Primului Război Mondial, Italia a făcut parte din Consiliul Suprem al Conferinței de Pace de la Paris unde nu a ezitat să sprijine necondiționat preocupările teritoriale ale României, cu toate că Rusia nu a recunoscut granițele prevăzute de Tratatul de la Paris și a încercat să influențeze Italia în favoarea sa, pentru ca aceasta să nu ratifice tratatul privind Basarabia. În cele din urmă, Tratatul de prietenie semnat la 16 septembrie 1926, precum și eforturile diplomaților românilor de a solicita consimțământul Italiei nu au fost în zadar, deoarece în anul 1927 i-a fost recunoscut, prin ratificare, dreptul României asupra teritoriului Basarabiei.

În a doua parte a perioadei interbelice, relațiile României cu Italia au intrat în declin, existând dispute referitoare la Prelungirea Tratatului de Prietenie și Colaborare semnat în anul 1926, precum și eforturi ale diplomaților români de a elimina unele articole care amenințau integritatea teritorială a Micii Înțelegeri din care făcea parte și România, prevăzute în proiectul italian *Pactul celor Patru* inițiat de diplomatul italian Benito Mussolini.

În perioada cuprinsă între anii 1948 și 1955 s-a înregistrat o perioadă tensionată în evoluția relațiilor bilaterale, ceea ce a dus la o criză diplomatică, legată de schimbarea sediului Legației României în Accademia di Romania, dar și anumite acuzații de spionaj. În urma analizei modului în care au colaborat cele două state în perioada 1955-1959, s-a constatat o perioadă de destindere. Această etapă de destindere a fost resimțită ca atare și în plan internațional, după moartea lui Stalin.

După această perioadă de destindere, a urmat o colaborare între cele două state, bazată pe practici diplomatice formale, precum vizita delegațiilor guvernamentale la Roma, dar și o colaborare economică, mai exact acordul comercial semnat în 1962 cu ENI (Ente Nazionale Idrocarburi). Relațiile româno-italiene postbelice, incipiente, nu erau colaborative, dar au avut un aport propagandistic pentru stabilirea unor viitoare contacte politice. Acestea au evoluat în mod constant, până la nivelul cooperării politice, culturale și economice, contribuind la procesul de dezvoltare și modernizare a României.

Al doilea capitol al lucrării este destinat analizei vizitelor desfășurate între oficialii celor două state în perioada menționată. În prima parte a perioadei postbelice, contactele diplomatice au fost foarte restrânse. Se remarcă în anii '60 vizitele unor delegații române în Italia, ale unor miniștri din cadrul Comerțului Exterior cu ocazia unor expoziții industriale în România, vizita vicepreședintelui din cadrul Consiliului de Miniștri, Alexandru Bîrlădeanu, precum și vizite neoficiale ale unor reprezentanți români la invitația firmelor italiene.

Cu toate acestea, au fost factori care favorizau reluarea unor contacte la nivel mai înalt și se pot aminti: problema bunurilor italiene din România, reînnoirea unor acorduri care nu au mai corespuns cu modificarea legilor din România, dezechilibrele economice, precum și dorința mediului de afaceri din Italia de a lega o colaborare cu statele socialiste, biserica italiană care a fost închisă de reprezentanții regimului comunist etc. Astfel, primele contacte au fost stabilite prin vizita oficială a subsecretarului de stat în România, Mario Zagari, care a transmis dorința ministrului Afacerilor Externe italian ca ministrul român, Corneliu Mănescu, să viziteze Italia. A urmat apoi, în anul 1967, vizita de răspuns a ministrului din cadrul MAE italian, Amintore Fanfani. În perioada următoare, 1968-1973, se remarca principalele progrese economice, culturale etc. Apogeul relațiilor româno-italiene a fost reprezentat de vizita la nivel înalt a lui Nicolae Ceaușescu în Italia, în luna mai 1973. După vizita la nivel înalt, în perioada 1973-1981 contactele diplomatice s-au menținut la o cotă destul de ridicată. Principalele subiecte abordate au fost, în primul rând, referitoare la relațiile bilaterale și la posibilităților de cooperare, unde partea italiană a încercat să răspundă, în pofida situației turbulente din Italia, la cerințele venite din partea română. A doua parte a convorbirilor a fost îndreptată spre aspectele internaționale, iar principalele discuții au fost: problema vietnameză, dezarmarea, Conferința pentru Securitate Europeană, Orientul Mijlociu etc.

Vizitele întreprinse au fost concretizate prin acordurile semnate: Convenția consulară (1967), Acordul cultural (1967), Acordul de coproducție cinematografică (1967), Acordul de coproducție cinematografică (1968), Acordul fitosanitar (1973) etc. Toate acordurile semnate urmau să fie ratificate. Convorbirile avute cu ocazia acestor vizite au dus la rezultate concrete în economie, cultură etc. Astfel, printre numeroase beneficii obținute amintim: cursurile lingvistice, donații de cărți și articole științifice, accesul cadrelor didactice la resursele bibliotecilor, dar și la documentele oficiale, microfilme, realizarea filmelor în coproducție, înființarea consulatelor în ambele state, eliminarea vizelor pentru călătorii în scop turistic, echilibrarea balanței comerciale (export-import), avantaje în sfera poștei și telecomunicațiilor, poziția comună de dezvoltare a cooperării bilaterale pe terțe piețe, de intensificare a cooperării bilaterale economică, industrială și științifică.

Cel de-al treilea capitol analizează cadrul juridic al relațiilor româno-italiene prin prisma cooperării tehnico-industriale și a schimburilor comerciale. Astfel, principalul acord care reglementa schimburile comerciale româno-italiene a fost *Acordul comercial* semnat între cele două state, în septembrie 1965, pentru perioada 1966-1969. Aceasta a fost reînnoit în anul 1969 (protocoale anuale) până în anul 1974, când valabilitatea acestuia a expirat, iar în perioada următoare schimburile comerciale au continuat pe baza unui proces-verbal semnat în anul 1975. Cooperarea tehnico-industrială a fost reglementată de *Acordul* privind colaborarea economică industrială și tehnică, semnat în septembrie 1965. În textul acordului se prevedea înființarea unei Comisii Mixte româno-italiene, care s-a convenit a fi cu caracter guvernamental și care, la rândul ei, a putut înființa grupuri de lucru unde s-au întrunit specialiști italieni și români pentru a analiza unele perspective de cooperare. Astfel, acest acord trebuia valorificat, semnându-se diferite contracte între firmele italiene și române. Totodată, s-au înființat primele societăți mixte româno-italiene, printre care amintim: VITAMA - pentru mașini unelte, ROMITAL - pentru produse chimice, SORIMPEX - materiale de construcții, Rifil SRL, împreună cu întreprinderea italiană Falco, destinată producției de fire acrilice etc. De asemenea, s-au semnat Convenția veterinară din anul 1965, care a contribuit la buna desfășurare a comerțului cu animale și alimente, Acordul fitosanitar, Convenția privind dubla impunere, în anul 1977 etc.

În concluzie, din perspectiva relațiilor bilaterale, toate aceste vizite oficiale întreprinse de politicienii români și italieni au creat un cadru favorabil dezvoltării raporturilor politice, economice și culturale româno-italiene, contribuind la dezvoltarea României pentru că, în mod evident, din contactul cu un stat mai dezvoltat din toate perspectivele cum era Italia, România a avut doar de câștigat. Totodată, aceste contacte la nivel înalt au fost fructificate prin încheierea a numeroase acorduri, vizitele oficiale jucând rolul de catalizator al relației bilaterale.

Numeroasele acorduri încheiate între România și Italia au condus la dezvoltarea economică și culturală a ambilor actori statali. Acestea au formalizat și consolidat relațiile româno-italiene în mai multe domenii de interes comun. Drept urmare, s-au înregistrat performanțe importante în colaborarea pe diverse zone de interes și anume: lingvistică, cinematografie, turism, știință etc. Toate acestea au fost rezultatul unor eforturi diplomatice intense, întreprinse de diplomații români și italieni în cadrul perioadei studiate.

Vizitele realizate de către diplomații ambelor state pe toată perioada anilor 1965-1981 au contribuit la construirea unui stadiu semnificativ al raporturilor din punct de vedere politic, economic, cultural etc. Acestea au fost realizate atât ca o continuare a tradiției întrerupte de înghețul generat de Războiul Rece cât și din nevoia de a aduce în discuție unele îmbunătățiri ale relațiilor dintre state prin pregătirea sau semnarea unor acorduri. Atunci când pe agenda întâlnirilor

nu existau aspecte importante de rezolvat, politicienii se consultau cu privire la relațiile externe.

În perioada studiată, evoluția relațiilor româno-italiene au trecut prin diverse stadii, în sensul în care au existat intervale de timp în care acestea au cunoscut o continuă extindere și consolidare, dar și perioade în care s-au aflat în stagnare sau chiar declin. Cu toate acestea, în ceea mai mare parte a perioadei analizate, relațiile dintre România și Italia au avut o evoluție pozitivă și ascendentă, desfășurându-se dese contacte diplomatice și dezvoltându-se numeroase parteneriate politice, economice și culturale în mai multe domenii de interes comun.

Printre beneficiile culturale de care s-au bucurat ambele state în urma vizitelor bilaterale desfășurate, pot fi amintite cursurile lingvistice dezvoltate de o parte și alta, în cadrul sistemelor de învățământ. Accentul a fost pus pe studierea limbilor, datorită afinităților lingvistice existente între celor două state, înrădăcinate în originea comună latină, aprofundarea cunoașterii celor două limbi, urmând să se realizeze prin intermediul unor călătorii desfășurate în scop academic, care să întrunească specialiști, cadre didactice și experți în sfera cercetării și educației. Tot aici mai putem aminti, cursurile de perfecționare, organizate de ambele părți și destinate cadrelor didactice și specialiștilor. De asemenea, tot în scop educațional, sub o formă de organizare asemănătoare cursurilor de perfecționare urmau să fie susținute cursuri de vară concentrate pe studiul limbilor. În vederea consolidării colaborării lingvistice s-a stabilit, prin acordul cultural, realizarea unor donații de cărți, articole științifice, documente cu statut oficial.

Schimburile comerciale româno-italiene s-au desfășurat din punct de vedere legal, pe baza acordului comercial din 1965, respectiv 1969 și a protocoalelor anuale dintre cele două state. Acestea au avut un ritm ascendent în perioada analizată, cu excepția anilor 1968 și 1975, România înregistrând un sold activ și contribuind astfel la balanța comercială și economică a statului. Dacă în prima parte a anilor '70 au predominat importurile italiene, începând cu anii '80 balanța s-a echilibrat în favoarea României, exporturile produselor românești le-au depășit pe cele italiene. Deși spre finalul anilor '80 procentul de creștere a schimburilor comerciale a fost unul modest, dorința președintelui Ceaușescu, expusă în convorbirile cu oficialitățile italiene, de a se ajunge până în anul 1980 la 1 miliard de dolari, fiind aproape îndeplinită.

Acordurile economice au contribuit la dezvoltarea relațiilor economico-diplomatice dintre cele două state, iar societățile mixte româno-italiene au consolidat aceste legături. Prin negocierile anuale desfășurate pe baza protocoalelor între cele două țări, s-a reușit cooperarea în mai multe sectoare importante pentru România. Relația de colaborare stabilită cu Italia a făcut posibilă extinderea ei și pe piețe terțe.

Din perspectiva relațiilor internaționale, acestea au avut o contribuție atât la cunoașterea pozițiilor statelor cu privire la evenimentele importante ale vremii, cât și în cadrul organismelor

internaționale. Subiectul cel mai intens dezbătut a fost securitatea europeană, care, în viziunea diplomaților români, a reprezentat un aspect obligatoriu de realizat. În schimb, în viziunea diplomaților italieni, deși susțineau *destinderea*, nu-i acordau o așa mare însemnătate. Cu toate că cele două state aparțineau unor blocurilor militare diferite, consultările pe acest subiect s-au desfășurat într-o atmosferă cordială, însă pentru fiecare a avut o conotație diferită ca însemnătate și în același timp, opinii ușor diferite, respectiv pentru partea română securitate europeană reprezenta un pact de neagresiune și retragere a trupelor americane din Europa, iar pentru partea italiană un echilibru între puteri. Cert este că, apartenența celor două state la blocuri militare diferite nu a fost o piedică în calea consultărilor permanente de-a lungul anilor cu privire la subiectele internaționale de la vremea respectivă.